

Can Candan, Serdar Değirmencioğlu:
“Siz ve biz bunun mağduruz.
ÖSS'nin olduğu yerde bizim mutlu
olmamız mümkün olamaz.”

13 Kasım Perşembe günü Mithat Alam film Merkezi'nin konukları 3 Saat (2008) belgeselini hazırlayan Can Candan ve Sardar M. Değirmencioğlu idi. Moderatörlüğünü Yamaç Okur'un yaptığı söyleşide Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS), belgesel yapım süreci ve belgeseldeki altı üniversite adayı genç üzerine izleyicilerin de katılımıyla hoş bir söyleşi gerçekleştirildi.

Serdar Bey, siz akademisyen kimliğinizin yanı sıra Türk Psikologlar Derneđi İstanbul Şubesi başkanısınız. Sizi kısaca tanıyabilir miyiz?

Serdar Değirmencioğlu: 1966 doğumluyum. 1984'te ÖSS denen şeye girdim. ÖSS'de benden beklenen mühendis olmamdı. Bense o yönde bir şey yapmadım; psikoloji ya da sosyoloji bölümüne girmek istiyordum. Sonuç olarak psikoloji bölümüne girdim. Belki sosyoloji bölümüne de girebilirdim ama 12 Eylül'ün hemen ardından sosyolojiye girmek “Ben komünistim.” diye dolaşmak gibiydi. O zaman da benim gözüm bunu pek kesmedi. Sonra, psikolojiden yavaş yavaşça gençlik psikolojisine kaydım. Beni ilgilendiren şey, çocuklarla gençlerin yaşadıkları, onların hayatlarının nasıl evrildiği, nasıl geliştikleriydi. Bu bir anlamda ÖSS gibi çok önemli bir mesele. Onun üzerine gitmek de beni çok ilgilendirdi. Çok da şanslıyım; Can'la (Candan) yolumuz keşişti. Bu sayede, olağan koşulda gençlik psikoloğunun önüne pek çıkmayan belgesel mec-

rasını hayatıma sokabildim. Bunun yanında Can'la iyi bir dostluğumuz oldu. Can'ın derslerini tavsiye ediyorum.

Can Bey Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesisiniz, sinema dersi veriyorsunuz. Yıllarca Bilgi Üniversitesi'nde Sinema Bölüm Başkanlığı yaptınız. Kendinizi kısaca tanıtır mısınız? Serdar Bey'le yollarınız nasıl kesişti?

Can Candan: Serdar çok detaylı anlatmadı ama hayatlarımızın kesişmesi Burdur'da, Serdar'ın "bedelli eziyet" diye tanımladığı kısa dönem askerliği sırasında gerçekleşti. Benim ÖSS'ye girmem ise '87 yılıydı. Ama şöyle bir durum olmuştu: ÖSS'ye girerken aslında Türkiye'de okumayacağımı biliyordum. Tam o dönemde yurtdışından bir burs almıştım ve üniversiteyi yurtdışında okuyacaktım. Dolayısıyla benim ÖSS deneyimim o kadar sancılı olmamıştı. Yine de, nasıl olduğunu bilmediğim bir şekilde Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü kazanmıştım. Ama sosyoloji okumadım; ne okuyacağımı da bilmiyordum. Yurtdışına gitmek aslında benim için kaçıştı. Yani hem kendi ailemden birebir bir kaçış, hem de bu sistemden bir kaçıştı. Benden beklenen öğrenimime başarılı bir öğrenci olarak devam etmekte. Ben de çözümü, bir şekilde yurtdışına kapağı atmakta bulmuştum. Yurtdışına giderken ekonomi okumaya gitmiştim. Çünkü annem ve babam İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nü bitirmişti ve ben de farkında olmadan böyle bir üniversite hayatına başlamış oldum. Daha sonra, çok uzun zamandır ilgilendiğim fotoğrafla uğraşmaya devam ettim üniversitede. Fotoğraftan sonra bütün ailenin muhalefetine rağmen, sinema okumaya karar verdim. Dolayısıyla üniversitede sinema okudum. Daha sonra da sinema okumaya devam ettim.

On üç senelik bir ABD deneyiminden sonra Türkiye'ye döndüm. Bilgi Üniversitesi'nde beş sene çalıştım. Onun öncesinde de Serdar'ı (Değirmencioğlu) tanıdım. Serdar o zaman ODTÜ'de öğretim üyesiydi ve benden önce Bilgi Üniversitesi'ne geçti. Bilgi Üniversitesi'nde beş sene birlikte çalıştık. Daha sonra da çeşitli şekillerde hayata devam ettik. 2001 yılında Serdar'la oturup, "Bu konuda bizim bir şey yapmamız lazım." diyerek bu maceraya başladık. İlk

çekimleri 2003 yılında yaptık. Bu filmde yer almayan çekimlerdi bunlar ama bizim için iyi bir deneyim oldu. Bu filmde yer alan çekimleri 2003 sonunda çektik.

Bu filmi yapma fikri nasıl oluştu?

Can Candan: 2000 yılında *Duvarlar* (2000) filmini bitirmiştim. Dolayısıyla o film bittikten sonra bir sonraki filme daha hazır bir durumdaydım. Serdar'la da uzun zamandır "Ne yapabiliriz?" diye konuştuğumuz için film hakkında birlikte karar verdik. Gerçekten bir gelişim psikolojisiyle, bir belgesel sinemacının bir araya gelmesi çok ilginç bir şeydi benim için. Çünkü ben belgesel sinemacı olarak daha kişisel filmlerle ilgileniyordum ama böyle toplumsal bir meseleyle ilgili film yapma fikri, ancak bizim gibi bir ortak çalışmayla ortaya çıkabilirdi. Fikir hakkında böyle bir başlangıç yakaladık.

Serdar Değirmencioglu: Belki sizin de derslerinizde yaşadığımız bir şeydir; ana rahmi gibi bir şeyi yalnızca birinin anlatmasıyla anlamakta çok zorlanırsınız. Ama günümüz teknolojisi, ister ses olsun, ister animasyon bir şeyler olsun; ister ana rahmini, ister doğum anını öğrenciye iletebilmenizi sağlıyor. Bu şekilde derste anlatmış olduğunuz şey, öğrencinin kafasında sizin onu edinmesini istediğiniz şekilde aktarılıyor. Ben gençlikle ilgili ders anlatırken elimde hiç malzeme yoktu. Türkiye'de gençlerle ilgilenilmemiş. Derste, Tunus'taki veya Cezayir'deki bir gencin yaşadıklarını gösterebiliyordum, ama Türkiye'de sokakta gördüğüm gencin karşısına çıkan meseleleri gösteremiyordum. "Bunun üzerine gitmek gerekli." diye düşünüyorum. Bunu anlatırken de sayılar üzerinden değil, daha çok bizim filmde yaptığımız gibi ele alınması gerekiyor.

Filmin taslağını hazırlarken, "12 genç olsa ne kadar harika olur." dedim. Can "On iki çarpı, on iki denen şey nedir biliyor musun?" dedi. Ondan sonra bunun kâbus gibi bir şey olduğunu anlayınca sayıyı sekize indirdik. Oturup bunun da ne olduğuna baktığımızda hakikaten Can'ın ve benim Bilgi Üniversitesi'nden ayrılıp filmi öyle yapmamız gerekirdi. Sayıyı altıya indirmek zorunda kaldık ve bence çok iyi oldu. Özcan'la (Vardar) konuşuyorduk. Öz-

can filmin kurgusuyla ilgili işleri yaptı. “Başka türlü de olamaz, altı kişiyle ancak iki saatlik film yapabilirsiniz. Daha kisasını yapmak da pek mümkün değil.” dedi. Çok da iyi bir ürün çıktığını düşünüyorum. Ben meseleye çok pragmatik bakıyorum; biz o filmi pragmatik bir kaygıyla, bir şeyler değişsin diye yaptık. Benim derdim böyle şeyler üretebilmektir; gençlerin hak ettikleri şeyi, onlara gösterilen ilgiyi, bu anlamda buralara çekebilmek, onları bu filme taşıyabilmektir. Tabi, biz bu filmi yöneten tam zamanlı kişiler olmadığımız için filmin yapım süreci oldukça uzun bir zaman aldı.

Can Candan: Hem ders verdiğimiz, hem araştırma yaptığımız için filme çok yoğun zaman ayıramadık. Bu, bir yandan da bağımsız bir film. Serdar’ın da dediği gibi sponsoru yoktu, bütçe anlamında kısıtlı bir araştırma kurulu başlamamıza yardımcı oldu. Bunun dışında başka bir destek alamadık. Dolayısıyla bu filmde gönüllü olarak çalışan çok insanın emeği var. Şunun da altını çizmek lazım, bu filmi otuz üç kişilik bir ekip gerçekleştirdi. Bu ekibi oluşturanlar çoğunlukla öğrencilerimiz, araştırma görevlileri ve öğretim elemanlarıydı. Film, bütün bu gönüllü çabalar sonucu ortaya çıktı. Daha sonra Özcan’ın ekibe katılması, eski öğrencilerimin yapımcı olarak filme destek vermesi sayesinde gerçekten ortak bir çalışma ortaya çıktı. Yani bu film, sadece Serdar’la benim bir ortak çalışmamın sonucu değil çok sayıda arkadaşın emeğinin sonucunda ortaya çıktı.

Projede bir psikoloğun yer alması yaratıcı süreci nasıl etkiledi? Filmin yaratıcı sürecine nasıl müdahale ettiniz?

Serdar Değirmenciöğlü: Ben şöyle bakıyorum: Filmin kurgusu, filmin nereye gideceği, nasıl akacağıyla ilişkili olarak ancak çok kaba bir çerçeve olabilir. Belgesel nasıl olmalı konusunda çerçeveyi Can (Candan) çizdi. Ama bunu çizmek de zor çünkü bu uzun süreli bir film. “Nerede çekim yapacağız, nasıl çekim yapacağız, çekim ekibi kaç kişiden oluşmalı?” gibi konularda benim söz söylemem pek söz konusu değil. Böyle bir şeye ben hiçbir zaman karış-

madım. Bu anlamda benim böyle bir lüksüm vardı. Biz sadece çekime gidiyor, yemek yiyorduk.

Ama filmin sosyal bilimlerle ilgili bir çerçevesini de ben çizdim. Bir gencin hayatını eğer biz tanıyacaksak, onu evinde, mahallesinde, okulunda, soğan gibi ağır ağır soyarak tanıyorsunuz. Bu başkalarının yapmadığı bir şey. Bu soyma meselesini de yine ağır ağır birlikte oluşturduk diyebilirim ama kurgu, sinemasal akış meselelerinde benim hiçbir katkım yok. Onlar Can ve Özcan'ın (Vardar) işleri. Bizim ortada yaşanan bir meseleyi allayıp pullayarak, çok fazla jargon kullanarak acayip bir şey haline getirmek gibi bir derdimiz yoktu. Onun yerine yalın çalışmayı tercih ettik. Sonuçta evlere gidiyoruz, oturduğumuz evde Can'ın da benim de ayağımıza terlikler veriliyor. Çünkü Türkiye'de insanlar bir eve konuk olarak gittiğinde terlik verilir, insanlar terlik verilmesini bekler. Gittiğimiz yerlere yiyecek götürdük; çünkü evlere giderken bir şey götürmek gerekir. Dolayısıyla çok yalın bir gidişat izledik. Can'ın söylediği bu anlamda çok önemli. Her ne kadar bu filmin yönetmeni Can olsa da, herhangi bir çekimde kimin tam ne diyeceğini hiçbir zaman bilmiyorduk. O yüzden filmde, belki anımsayacaksınız, Çiğdem "Beni bir daha sınava soksunlar..." diye bir laf ediyor. Belki doğal olarak siz de yanı şeyi düşündünüz. Arkadan da bizim çok sevdiğimiz bir arkadaşımız "Kesmedi mi?" diyor. O "Kesmedi mi?" lafını aslında Can'la ben söylemezdik. Çünkü "Kesmedi mi?" lafı yeni kuşakların kullandığı bir laf. Onun yerine başka bir şey söyledik. Bu kadar da tatlı bir deyiş olmazdı belki.

Söylemek istediğim: "Hangi sahneden ne çıkacak, hangi çekimden ne çıkacak?"la ilgili meseleyi büyük ölçüde arkadaşlar yaratmış oldular. O yüzden Can ve ben "Çekimler şöyle olmalı, böyle olmalı." konusunda bir çalışma yapmadık. Onun yerine dikkat edilmesi gereken konularla ilgili yalnızca beş dakikalık bir konuşma yapıyorduk. Bir eve gidiyorsanız, o evdeki ilişkilere nasıl dikkat etmemiz konusunda konuşuyorduk. Ama hiç de böyle didaktik bir halde değil. Onun ardından da bunu nasıl yapacağımız tartışıyorduk. Çünkü bu filmin temel meselesi, bu kadar yoğun bir işi bu kadar az kaynakla nasıl çıkaracağımızdı.

Ben hep bunun üzerine düşündüm. Onu da çok iyi çıkardık. Destek veren arkadaşların çoğunluğu burada yoklar ama hepsine çok teşekkür ediyorum. Onlar olmasaydı bu filmi yapamazdık.

C an Candan: Bu ortak bir ortak çalışmaydı; bir belgeselcinin bir sosyal bilimciyle, özellikle bir gelişim psikoloğuyula, olan ortak çalışması.

Bu, Türkiye’de çok yapılan bir şey değil. Yurtdışında örnekleri var mı?

C an Candan: Evet, bunun yurtdışında bir takım örnekleri var. Hatta tarihsel olarak baktığımızda çok iyi filmler olduğunu da düşünüyorum. Benim de daha önce böyle bir deneyimim olmamıştı. Kendi başıma filmlerimi yapıyordum ama konu itibariyle gençlerle çalışan kişi Serdar’dı (Değirmencioğlu). Benim gençlerle olan ilişkim sadece dersime gelen öğrencilerle sınırlıydı. Ama Serdar çok yoğun bir şekilde gençlerle çalışıyordu. Serdar’ın özellikle gençlere ulaşılması ve gençlerle kurulacak ilişkiler konusunda filme katkısı çok büyüktür. Dolayısıyla ikimizin ortak bir çalışma yapması bence büyük bir zenginlik oldu. Ben bu konuda Serdar’dan çok şey öğrendim. Ekiplerle çalışırken nasıl bir çekim ve nasıl bir yaklaşım olacağı, ne tür çekimler yapılacağı, kamera arkası ve kamera önüne nelerin dâhil olup olmayacağı düşünülüp kararlaştırılıp çekimi yapacak olan ekiplerle tartışıldı. Dolayısıyla bu, bir rahatlık yakalamamızı sağladı. Çekimlerin birçoğunda yönetmen olarak ben yokum. Bütün bu sahneleri çekimi yapan arkadaşlar aslında kendileri yönetiyorlar. Bunun şöyle bir avantajı oldu: Çekimi yapan bu arkadaşlar, çalıştığımız gençlere yaşça çok yakın oldukları için, onların kamera önündekilerle kurdukları ilişki çok daha sıcak ve yakın bir ilişkiydi.

Bunun yanı sıra, Özcan’ın filme dâhil olması çok önemliydi. Çünkü onun kendi ÖSS deneyimini de filme çok güzel bir şekilde taşıyabildik. O da başka bir bakış açıydı. Dolayısıyla, filmde bir yanda bir sosyal gelişim psikoloğunun bakış açısı, bir yandan bir belgeselcinin bakış açısı, diğer bir yandan da birçok sinema-televizyon öğrencisinin bakış

açısı sözkonusu. Ben, filmde bütün bunları harmanlaya-bildiğimizi düşünüyorum. Filmdeki zenginlik de sanırım bu farklı bakış açılarının varlığından kaynaklanıyor.

Filmde altı tane üniversite adayı var. Adayları nasıl seçtiniz? Bize bu seçim sürecinden biraz bahseder misiniz?

Serdar Değirmencioğlu: Bizim “Özellikle şöyle bir kişi, böyle bir kişi olmalı.” gibi bir belirlememiz yoktu. Belirdiğimiz şey, kamera önünde gördüğümüz altı kişiden üçünün erkek üçünün kadın olmasıydı. Onun dışında “özellikle şuna sahip olsun, bu da olsun.” gibi bir derdimiz olmadı. Bizi özellikle ilgilendiren şey, oldukça bariz görünen ve birçok insanın belki de zorunlu olarak koşmak zorunda kaldığı kulvarları belirlemektir.

Derya meslek lisesinden, bir öğrenci Darüşşafaka’dan geldi, Melis ve Mert ise özel okuldan geldi. Ama biz gidip bir özel okulda seçme yapmadık. Çünkü bize bu filmde kendini açacak kişiler gerekiyordu. Çok sessiz, hiç kendini açmak istemeyen birisi bu filme uygun olmazdı. O yüzden de kendilerini hiç tanımadıkları bir sürü insana açacak olan gençlerin bir cesarete sahip olmaları gerekiyordu. Söylemek istedikleri vardı ama işin içine girerken hakikaten önemli bir cesaret göstermeleri gerekiyordu. O yüzden ben onların bu cesaretine hayran kaldım. O cesaret olmasa biz bu filmi yapamazdık. Onun için de bize konuşmak isteyen ve söyleyecek sözü olan gençler gerekiyordu.

Bir yandan da, hepsinin değişik şekillerde ifade ettiği ve bu filme yansımayan birçok şey oldu. ÖSS üzerine de söyledikleri çok fazla şey vardı ama onları filme koyamadık. Belki filme koysak, üç saat süren bir şey olurdu. Öte yandan meslek lisesi teşhisimiz de önemlidir. Çünkü meslek lisesi bir sosyo-ekonomik gerçeklik taşıyor. Her öğrenci meslek lisesine gitmez. Meslek lisesindeki öğrencilerin büyük çoğunluğu belirli bir yerden gelir. Bu sayede de özel okula gidenle meslek lisesinine giden öğrenciyi karşılaştırdığımızda Türkiye’deki önemli bir farkı yakalamış oluyorsunuz. Can’ın (Candan) hep vurguladığı şey, filmde çok yoksul veya çok iyi durumda, çok zengin insanların peşine gitmemektir. Eğer onu yapmış olsaydık, bu sefer filmde ge-

reksiz yere iki kutbun arasına bir gerginliğe neden olacaktık. Çok zenginlerle çok yoksulların örgüsü gibi... Bu önemsizdir demiyorum elbette ki önemli, ama filmde bunu yapmış olsaydık belki Derya'nın sesi daha az çıkacaktı, belki Mert filmde konuşmuş olduğu kadar çok konuşamayacaktı. Onun için ortalama standartlardaki bu altı kişiyi seçtik.

Seçtiğimiz herkes de bu filmde yer almadı. Örneğin Edim'in bir arkadaşını davet ettik ama o gelmek istemedi. Edim zaten film hakkında çok bilgi sahibiydi. O yüzden arkadaşı istemeyince devreye kendisi girdi. Edim devreye girince o zaman başka bir yerden bir genç kadın bulmamız gerekti. Ama sakın aklınıza üç beş kişi oturtup konuşup onlara "siz olursunuz" gibi şeyler söylediğimizi sanmayın. En fazla iki kişiyle sohbet ettik. Ev ziyaretleri yaptık, sonuçta aileleriyle bir karar vermek durumundaydılar. Çünkü filmin içine aileler de girecekti.

C an Candan: Kamera önündeki insanları İstanbul'da yaşayan kişilerle sınırlandırdık. İstanbul dışına çıkıp da çekim yapabilecek durumda değildik. Bir de şunu düşündük: İstanbul kendi içinde çok ilginç, çok göç alan, çok farklı sosyo-ekonomik durumlara sahip insanların yaşadığı bir yer. Dolayısıyla İstanbul içindeki bu çeşitlilik bizim ihtiyacımızı karşılıyordu aslında.

Çekim süresinin ne kadar bir zaman dilimini kapsayacağına baştan beri karar vermiş miydiniz?

C an Candan: Evet, başından beri nasıl bir zaman dilimine bakabiliriz diye düşündük ve çekimlerin sembolik olarak yılbaşıyla birlikte başlamasını anlamlı bulduk. Yeni bir yıl ve herkesin bir şekilde kendiyile bir bağlantı kurabileceği bir tarih yılbaşı. Bu altı gencin önünde altı ay sonra girecekleri acayip bir şey, bir sınav var. Dolayısıyla bu açıdan ilginçti. Yılbaşı hem ortak bir mesele, hem de ÖSS'ye girecek gençler için bambaşka bir şey. Sonra da sınavla yetinmeyip ÖSS sonrasını da incelememiz gerektiğine karar verdik ve bir yılbaşından öteki yılbaşına kadar bütün bir yıla bakmanın birçok açıdan anlamlı olacağını düşündük. Altı ay gibi bir ekleme olacağını tabi önceden

tahmin edemiyorduk. Çünkü “Kim girer kim kalır, tekrar girerler mi girmezler mi?” bunları bilmeyerek yola çıktık. Deminki meseleyle ilgili bir şey söylemek gerekirse; gerçekten çok şanslı olduğumuzu düşünüyorum. Biz bu altı kişiyle tanıştık ve bu altı kişi bizi bu süreçte yalnız bırakmadı. Çünkü “Bırakın beni zaten sınavla uğraşıyorum, bir de sizinle uğraşmayayım.” diyebilirlerdi. Bizi bütün çekim boyunca yalnız bırakmadılar, çekimden sonra da filmi Mithat Alam Film Merkezi’nin desteğiyle benim ofisimde kurguladık. Filmin çeşitli aşamalarını bu salonda gösterdik ve filmde yer alan genç arkadaşlara da gösterdik. Onların yeni bildirimlerini, düşüncelerini ve yorumlarını aldık. Kendi temsilleri hakkında onlara söz hakkı verdik.

Materyaliniz oldukça fazla. Kaç saatlik çekim yaptınız?

C an Candan: 125 saatlik çekimle yola çıktık. 125 saat ve 177 adet dijital videokaset şeklindeydi bu çekimler. Ben uzun bir süreyi bu 125 saatin içinden nereleri kullanabileceğimizi seçmek ve onları 19 saate indirmekle uğraştım. Yani geçen bu sürenin büyük bir kısmı 125’ten 19’a inmekle geçti. Ve 19 saatten gerisini de tek başıma yapamayacağıma karar verdim. Özcan o zaman devreye girdi. Özcan ilk olarak 19 saati beş saate indirdi. Daha sonra üç saat, üç buçuk saate doğru gitti. Sonuçta çekimleri 118 dakikaya indirmiş olduk.

S erdar Değirmencioglu: Arkadaşların filmde tarz anlamında söz sahibi olmanın ötesinde, “Ben bunu filmde istemiyorum.” deme hakları vardı. En baştan beri bunu onlara güvence olarak sunduk. Filmin ticari olmadığı konusunda da onlara güvence verdik. Herhangi bir şekilde bizim bundan para kazanmayacağımızı, onları araç olarak kullanmadığımızı en başından çok iyi biliyorlardı. O anlamda onlarla kurduğumuz ilişki, birçok insanın başkalarıyla ilişki kurarken dikkat ettiği şeylerle başladı. Buna özen göstermemizin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Film izleyiciye çıkmadan önce onlar izlediler. Filmde özellikle karşı çıktıkları, hoşlanmadıkları sahneler yoktu. Bu benim için çok önemliydi.

Bu altı tane ÖSS adayının filme müdahalesi, istemedikleri sahnelerin filmde çıkartılması filme zarar verdi mi?

Serdar Değirmencioğlu: Hayır, “Bence bu olmasın.” diye filmin üzerine çok fazla gitmediler. Ama eğer yatak odalarına girmemizi istemiyorlarsa girmiyorduk. Banyo yaparlarken çekim yapmamızı istemediler veya kız ve erkek arkadaşlarını eve sokmak istemediler. O yüzden, “Bu filmde eksikler neler?” diye didikleme isterseniz; gençler cinsellikle ilgili sanki hiçbir bilgiye sahip değiller. Kadın veya erkek fotoğrafı görünmüyordu ortalıkta, çok terbiyeli gibi görünüyordu. Ama o konuda bir şey yapamadık, onu istemediler biz de girmedik, zorlamadık.

Bu belgesel gençlerin hayatını nasıl değiştirdi?

Can Candan: Bence kendilerini ifade edecekleri bir alan açılmış olması onlara iyi geldi. Üniversite içinden, yani duvarın öbür tarafından, iki insanın gelip de onları bu şekilde dinlemesi, hayatlarına ortak olması, tanık olması sanırım onlar için bir rahatlama yolu oldu. Olumsuz yönde etkilendikleri bir şey olduğunu zannetmiyorum. Sınavda bizim olmamızdan dolayı herhangi bir olumsuzluk yaşadıklarını hiç zannetmiyorum ve şimdiye kadar da hiç böyle şeyler ifade etmediler. Zaman zaman sıkıldıkları oldu; mesela Derya otobüsteyken bir ara çok sıkıldı, çünkü zaten kalabalık ve kamera dibinde. Millet ona bakıyor ve o bundan doğal olarak rahatsız oldu. Yunus artık bir yerden sonra sıkılıp “Yeter abi!” diyor, Edim birkaç yerde “çekmeyin, çekmeyin!” diyor. Özellikle Edim oradaki kameranın varlığını en çok afişe eden ve yansıtan karakter olarak ortaya çıkıyor. Kurguda da Edim’in öyle bir rolü var. Filmde kamera arkasını seyirciye en çok hatırlatan karakter Edim’dir. Hatta Edim bir yerde kameraya dönüp fotoğraf makinesini doğrultuyor ve fotoğraf çekiyor. Hepsisi belki bazı durumlarda rahatsız olmuş olabilirler ama onun ötesinde olumsuz anlamda etkilendiklerini zannetmiyorum; tam tersine böyle bir filmi sahiplendiler.

Filmdeki gençler gösterimlere katılıyorlar mı?

Can Candan: Tabii, birçok gösterime katılıyorlar. Onlar da “Bu bizim filmimiz.” diyorlar. Çünkü başından beri yaptığımız bütün görüşmelerde ve yaptığımız mini anlaşmada hep bunun altını çizdik. Bizim yapmak istediğimiz böyle bir şey. Onlarla “Bu sizin için de kendinizi ifade etmek için bir fırsat olacak. Sizin kendi temsilinizin nasıl olması gerektiğine dair söz hakkınız var, veto hakkınız var.” şeklinde bir ilişki kurduğumuz için, onlar da filmi benimsediler. Filmin galasının yıllar sonra (çekimler 2005’in ortasındaydı düşünürsek), 2008’in ortasında yapıldığını düşünürsek, üç sene sonra bile bizi yalnız bırakmadılar. Özellikle ilk gösterimlere yoğun şekilde katıldılar. Hatta İstanbul dışındaki bazı gösterimlere hala bizimle gelmeye devam ediyorlar.

Serdar Değirmencioglu: Etkilenme meselesine gelince; ben onları olumlu ya da olumsuz çok etkilemedik diye düşünüyorum. Bu biraz da çekimler sırasında onlarla kurduğumuz ilişkiyle ilgili bir şey. Örneğin “çekmeyin!” dedikleri şeyleri çekmedik. Belki fark ettiniz; sınavdan en yüksek beklentisi olanlar, kendilerini çok sıkıntılı sınav sabahı gelmemizi istemediler. O yüzden de sınav sabahı filmdeki en rahat kişiyle başlamayı uygun gördük. Bu kişi de Mert’ti. Kameramanın da Mert’le çok iyi bir ilişkisinin olması bunda büyük bir etkendi. Sınav sabahını aslında az gergin olarak yansıtıyoruz. Asıl gerginlik öteki tarafta ve bize “gelmeyin!” dedikleri için onları daha sonra çektik.

Ama benim çekindiğim şey tercihlerde bize danışmalarıydı; sınavla ilişkili, çalışmayla ilişkili veya tercihlerle ilişkili bize bir şey sorma ihtimalleriydi. Bunu yaparlarsa da bir ikilem karşınıza çıkacak. “Ben bunun belgeselini yapıyorum, bu sürece bu kadar müdahale edersem, o zaman belgesel benim müdahale ettiğim, yönlendirdiğim, benim çektiğim bir şey olacak.” diye düşündüm ama hiç öyle bir şey olmadı. Üniversite hakkında soruları olduğunda az buçuk yanıtladık ama üniversitenin içinde onları rahatsız edecek bir şeyler varsa onları anlatmadık. Eğer sorular vardı, ben, yanıt vermek istediğim soruları cevapladım. Çünkü onların iyiliğini istiyoruz ama öte yandan da iş çok

zorlaşacaktı. Onun için, bizim onlarla kurduğumuz ilişkiler çok önemli.

Bir de bu filme girmeyen özel bir durum var: O da Edim’le kardeşinin ÖSS’nin yerine geçebilecek bir sistem fikri geliştirmeleri. Geliştirmiş oldukları bu fikri, Bilgi Üniversitesi’nin o zaman yapmış olduğu “ÖSS’nin yerine ne geçebilir?” gibi bir yarışmaya da göndermişler. Biz de o ara belgesel yaptığımız için bu yarışmanın jürisine seçildik. Biz okumaya başladık, okuyorum ve “Allah Allah! Nasıl olabilir? Edim’le Leyla bu” diyorum. Daha sonra jüriye gittik ve “Biz bu filmi yapıyoruz, o insanları çok iyi tanıyoruz, bizim bu filmde bağımsız olarak görüşümüz böyle bir şey. Onların hakikaten çok iyi bir fikri var, ama biz jüriden çıkabiliriz.” dedik. Zaten bizden bağımsız olarak jüri de beğenmiş. Ama bu süreci çok etkilemedi; onlar yarışmayı kazandılar diye filme farklı bir şey alınmadı. Dikkat ederseniz filmde hiç böyle bir şey yok sormuyoruz. “Sizin söylediğiniz sistem geçerli olsaydı ne olurdu?” falan diye. Ancak bu tip sohbetlerde anlatıyoruz.

İleride, on yıl, on beş yirmi yıl sonra bu insanları yeniden çekmek ister miydiniz?

Can Candan: Biliyorsunuz; uzun metraj belgesel yapmak uzun soluklu bir süreç. 2003 yılında başladık, 2008 yılında bitti. Beş yıllık bir emek var burada. Dolayısıyla biraz gözümde büyüyor böyle bir şey yapmak. Onun yerine şu anda beni daha cezbeden ve sabırsızlık duyduğum başka projelerim var. Onlara zaman ayırmak istiyorum. Dolayısıyla film de yeni bittiği için bir nevi onun mutlu yorgunluğuna bana tekrar dönmek konusunda isteksizlik yaratmış durumda.

Belki Can’ın (Candan) dışında daha kurumsallaşmış veya akademik bölümlerin de bunu sahiplenmesi önemli. Siz bu anlamda projede Bilgi Üniversitesi Sinema-TV bölüm kurucusu olarak yer alıyorsunuz değil mi?

Can Candan: Hayır, bölüm kurucusu olarak yer almıyorum. O anlamda kurumsal bir şey yok. Bu proje tamamen, iki akademisyenin kafa kafaya verip, böyle bir

meselenin varlığını görerek, hareke geçmesinden ibaret. Eylem meselesi burada çok önemli bir unsur. Nasıl eyleme geçeceğiz? Türlü türlü yöntemleri var. Örneğin; ÖSS karşıtı hareket var, gidip orada bağırp çağırabiliriz. Bu konuda gazetelerde de yazabiliriz. Serdar (Değirmencioglu) sağolsun, Birgün Gazetesi'nde, Evrensel Gazetesi'nde bu konuları birçok kez kaleme alıyor. Ama bir de belgesel sinema diye bir eylem alanı var ve biz derdimizi videoyu kullanarak bu alanda anlatmakta karar kıldık. Kurumdan aldığımız ise kurumun bu tür bir araştırma fonu içinden bir belgesel projesine para vermesi şeklinde oldu ve bu çok önemliydi.

Serdar Değirmencioglu: Bence bu katkı çok önemli. Çalışma için edindiğimiz parayı değerlendiren dört kurum vardı. Bense belgeselle ilgili hiçbir önceliği olmayan bir kişiyim. Bu çalışma için istediğimiz para, başka çalışmalar için istenen paradan iki kat daha uzun süreli değerlendirildi. Çifte kavrulmuş durumları oldu. Ve şunu bile söylediler, inanmadım: “ÖSS nasıl olsa kalkacak, o yüzden niye belgesel yapıyorsunuz?”. Kuruldakilerle dalga geçmek istemedim ama “Neden?” diye sorduk. “Geçen YÖK toplantısında söylendi.” dediler. Bunu filmde çok öne çıkaramadık. YÖK, ÖSYM'nin aslında perde arkasındaki patronu; YÖK istediği için ÖSYM öyle yapıyor. Tabi, YÖK bunu pek söylemez. YÖK'ün üniversiteler arası kurul toplantıları yapıyor. Buna 70 – 80 tane rektör geliyor. 70 – 80 kişiyle toplantı mı yapılır? Genelde toplantılarda rektör Erdoğan Teziç bir şey öne sürüyor, diğerleri de el kaldırıp indiriyorlar. Bu toplantılardan birinde ÖSS'nin kaldırılma planlarından söz edilmiş. Neresinden baksanız olmaz. Kuruldakiler de “Gelecek yıl kaldırılacaksa sizin yaptığınız belgeselin ne anlamı kalır?” gibi şeyler söylediler. Kalkmış olsa bile anlamlı ama kalkmayacak. Bu şekilde yeniden, yeniden bastırmak zorunda kaldık. Sonunda ikna oldular ve parayı verdiler. Ama gerçekten çok ciddi bir olasılıkmış gibi tartışıldı ÖSS'nin kalkma meselesi ve ben inanmadım. Akli başında kelli felli insanlar ama üniversiteye öğrenci seçen bu araç hakkında böylesine şahane bir mantık yürütüyorlar.

Aslında buna ilişkin birçok tez var, bence o tip çalışmalarla bunu yapmak çok daha kolay. Yurt dışında yapılıyor ve belgesel dönüşmesi de şart değil. Sizin istediğiniz aslında belgesel de değil; tüm bu sürecin bir şekilde kaydedilmesi. Bundan makale veya kitap da yapılabilir. Ama belgesel kısmına gelince iş biraz zorlaşıyor.

Serdar Değirmencioglu: Belgesel önemli bir mecraaya dönüştü, özellikle de Türkiye’de. Biz bu filmde birbirinden çok farklı şeyler üzerinde çalışıyoruz. Şu an Türkiye’de ciddi bir akıl tutulması yaşıyor. Neresinden bakarsanız bakın, şu anda bu ülkede yaşanan şey bir akıl tutulması. Yalnız bir çeşit değil birçok insanın aklı tutulmuş durumda. İnsanlar korkunç şeyleri akılları varken kabul edemezler. Ama bu akıl tutulması meselesi var ve çok bariz. O zaman ne yapacağız? Bu durumda insanların duygularına seslenmemiz gerekiyor. O yüzden izlediğiniz film aslında rasyonel bir film değil, çok doğrusal bir film de değil. Daha çok, “Ne olur bizi anlayın!” diyen gençler var. Çiğdem’in söylediği şekilde söylersem: “Beni anlamamanızı rica ediyorum, temenni ediyorum.”. Biz bunu yapıyoruz. Bunu yapabilmek için de onların çektikleri acıları, onların çektikleri sıkıntıları, onların duygularını hissedebilecek şekilde bir duygudaşlık ruhuyla çalışmamız gerekiyor. Şöyle düşünebiliriz: Bu film insanları anlamaya davet ediyor. “Önce bu insanları anlayın, ondan sonra bilmekten söz edin.” diyor. Yani biliş halinden söz edelim. Biz her zaman “Biz biliyoruz, biz zaten biliyoruz, biz zaten biliriz.” diyoruz. Ama bilmekle anlamak aynı şey değil. Ancak anladıktan sonra çözüm üretilebilir.

Türkiye’deki gençlerin yaşadıklarını anlayan insan sayısı çok az. 2008’de bunun olacağını bana yıllar önce söyleseydiniz, 12 Eylül’ün sonunda ben inanmazdım. 12 Eylül sonrasında “Nasılsa insanlar kurtulacaklar.” diye düşünüyorduk ama 12 Eylül öyle bir şey yaptı ki düşünsel anlamda Türkiye’yi iğdiş etti. Şu an yaşananlar büyük ölçüde onun parçası. Benim meselem, insanları olabildiğince yakından tanyacak, anlayacak şekilde konuşmak. Kentlerde insanlar yabancılaşıyor, kalabalıklar yalnız kalabalıklara dönüyor. İnsanlar birbirlerine karşı soğuyorlar. Bunu aş-

mak için çabalamamız gerek. Televizyonda Derya gibi birini ne zaman gördünüz? O, bu kadar gerçek, bu kadar sıkıntılı bir dünyada yaşıyor ve onun meselesine gerçekten el atmak istiyorsunuz. Biz bu filmde bunu yapmaya çalıştık. Derya'yı görenler hakikaten onu dinlerlerse, Ünal Yarımağ¹ gibi lafazanları ciddiye almazlar. Ünal Yarımağ tabi ki ÖSYM'yi savunacaktır. ÖSYM başkanı ÖSYM'nin falsosunu ortaya çıkarır mı? Ama eğer biz Ünal Yarımağ'a kulak tıkarırsak, o zaman Derya'nın sesi aradan geçecektir. Biraz genç bir kadın sesi olduğu için; daha zayıf bir ses, gümbür gümbür gelmiyor. Ama dinlediğiniz zaman, bu kızın söyleyeceği çok önemli bir meselesi var.

Can Candan, şu an üzerinde çalıştığınız bir proje var mı?

Can Candan: Üzerinde çalıştığım bir proje var ve Serdar'ın anlattıklarıyla örtüşen bir tarafı olan bir proje. 1997 yılında, Mayıs ayının altısında, buradan çok uzak olmayan bir yerde, Bebek Parkı'nda bir barmen köpeğini dolaştırırken silahlı bir takım insanlar tarafından öldürüldü. Bu olaydan birkaç gün önce, TGRT başta olmak üzere, bir takım TV kanallarının akşam haberlerinde, bir takım sansasyonel programlarında, sırtında Allah dövmesi olan bu kişi gösteriliyor; "Sırtında Allah dövmesi var ama bakın kulağında küpe, yüzü boyalı ve barda danslar ediyor. Barmen olarak çalışıyor, bu ne rezalet!" minvalinden bir haber yapılıyor. Bu barmenin adı Oğuz Atak'tı. Ben Oğuz'la ilgili bir film yapmak istiyorum. Oğuz aynı zamanda benim kuzenimdi. Oğuz'un öldüğünü, yurtdışında olduğum için, olaydan yaklaşık altı gün sonra öğrendim. Oğuz hastaneye yetiştirilememiştir. Daha sonra Bebek'te cenazesi kaldırılmaya çalışılmıştı ama Bebek Camisi imamı "Ben bu herifin cenaze namazını kıldırımam." demiş. Sonra başka bir imam bulunmuş, alkışlar arasında gömülmüş gitmiş. Bunu öğrendiğimde ilk hissettiğim şeylerden biri, bana büyük bir haksızlık yapıldığıydı. Çünkü Oğuz, kendisini çok iyi tanıyamama rağmen, benim kuze-

---

¹ ÖSYM Başkanı.

nimdi ve kendimi Oğuz'a yakın hissediyordum. Hayatımda tanımak istediğim insanlardan biriydi ve bu hak benim elimden alınmıştı. Bu filmle yapmak istediğim şey, Oğuz'u bu film aracılığıyla tanımak; "Oğuz kimdi? Neden öldü? Neden şu anda aramızda değil?" sorularının peşinden gitmek. Oğuz'u tanıyan insanlarla görüşmek istiyorum. Aile ile de görüşmek istiyorum. Kendi babam, amcam başta olmak üzere özellikle Oğuz'un annesi ve babası ile konuşmak istiyorum. Yani sonuçta ortaya çıkacak olan film benim Oğuz'u tanıma çabamın bir sonucu olacak diye düşünüyorum.

Serdar'ın vurguladığı gibi bence de bu proje insanların daha çok kalplerine hitap edecek bir proje. Çünkü varılmasını istediğim nokta, seyircinin "Ben de bu insanı tanımak isterdim ve bu hak benim de elimden alındı." demesi. Bu da uzun metrajlı bir belgesel olacak. Oğuz'un hayatı da bazı açılardan ilginç, not olarak düşeyim. Benim daha önce yaptığım *Duvarlar* (2000) filmiyle de bağlantısı olduğu için söylüyorum; *Duvarlar* filmi Berlin'deki Türk göçmenlerle ilgili bir film. Oğuz'un hayat hikâyesi de bu unsurları barındırıyor. Oğuz daha çok küçük bir çocukken annesi ve babası işçi olarak Almanya'ya gidiyorlar. Oğuz ise burada bir süre anneannesi ve dedesiyle kalıyor. Daha sonra çocuklarını yanlarına aldırıyorlar ve Oğuz'un hayatının bir kısmı Almanya'da geçiyor. Türkiye'ye dönüyor ve birçok ikinci nesil göçmenin yaşadığı "iki kimlikle başa çıkma" ve "iki kimlikle barışmak" gibi bir süreç içine dahil oluyor. Bir ara tasavvufa büyük bir ilgi gösteriyor. Hatta başörtülü bir kadınla nişanlandığını biliyorum. Fakat daha sonra Kuruçeşme'de bir barda performans yapan, bir açıdan kendine yakın gördüğü Allahın adını vücuduna nakşeden bir kişi olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla onun hayat hikâyesi çok ilginç.

Dinleyici Soruları

Biraz önce bahsettiğiniz ÖSS ile ilgili yarışmaya Edim ve Leyla çekim süreci başlamadan evvel mi katılmışlardı?

Serdar Değirmencioğlu: Hayır, o sırada katılmışlar.

Sizce bu film onları ÖSS hakkında düşünüp fikir üretmeye yönlendirmiş olabilir mi?

Serdar Değirmencioğlu: Ben bunu sanmıyorum. O zaten onların kafasında olan bir şeydi. Çünkü bu filmde, çekimler sırasında, “Siz ne düşünüyorsunuz? Siz karşınıza gelecek olan öğrenci konusunda niye söz sahibi değilsiniz?” diye soran tek kişi Edim’di. O yüzden onun kafasında bu zaten vardı. Galada da aynısını yaptı. Galada bir sürü öğretim üyesi vardı. Öğretim üyeleri alkışladılar ve Edim kendi görüşünü dayadı. Öğretim üyelerini parmakla göstererek “Siz niye bu konuda ses çıkartmıyorsunuz, niye bunu kabul ediyorsunuz?” dedi. Biz de, tabii çok görünmesede, alkışladık kafamızdan. Bu hakikaten çok önemliydi. Ama ben ona çok müdahale ettiğimizi ya da onu teşvik ettiğimizi düşünmüyorum. Edim’le Leyla’nın öyle bir öyküsü var. Leyla şu an dördüncü sınıfta ve üniversiteyi burslu okudu. Burs kazandıkları bu yarışmadan geliyor. Gala zamanı yapılan sohbetler ve röportajlar sırasında söyledikleri şeyler çoğunun ÖSS’ye dair isyanlarını dile getirmelerine ve bunun kamulaşmasına faydası olduğu için onları mutlu etti. Konuştuğumuz herkes aslında bu sıkıntıyı dile getirebildikleri için mutlulardı. Bu belgeselin parçası oldukları için hayatlarına müdahale edildiğinden hiç bahsetmediler ama bu mutluluktan bahsediyorlardı özellikle.

Can Candan: Melis Sabancı Üniversitesi’nden mezun oldu. İlk mezunumuz oldu. Daha en başından “Ben Sabancı’yı istiyorum.” deyip de Sabancı’dan mezun olabilen tek kişi Melis’tir. Çiğdem ODTÜ’de devam ediyor. Çiğdem’le ilgili filme yansımayan bir şey anlatmak isterim. Galada görüştüğümüzde Çiğdem çok daha genç ve çok daha hayat dolu bir genç kadın olarak karşımıza çıktı. Hala ODTÜ’de devam ediyor, hayatından çok memnun. Boğaziçi Üniversitesi’ne girmediği için hiç üzgün değil. Buraya gelseydi de çok mutlu olurdu diye düşünüyorum ama ODTÜ onun için çok iyi bir deneyim oldu. İstanbul dışına çıkması da bence çok iyi bir deneyim oldu. Edim İTÜ’de okumaya devam ediyor, hala Avcılar’a gidip geliyor. Bazen

onunla karşılaşılıyor ve gecenin o vakti “Şimdi Avcılar’a nasıl gideceğim?” diye kara kara düşünüyor. Derya filmin sonunda İstanbul’a dönüyor ve bir moda dergisi için çalışıyor. Oradan ayrılıyor, şu anda bir muhasebe firmasında çalışıyor. Sabah akşam çalışıyor ve birçok gösterime gelemiyor. Çünkü çalıştığı yerden izin alamıyor. Yunus Açık Öğretimde okuyor ve bir kafede çalışıyordu, tekrar ÖSS’ye girdi. Bu sefer Kayseri’de Erciyes Üniversitesi Müzik Bölümünü kazandı ve şu anda orada okuyor. Kayseri’ye taşındı. Fakat çok memnun değil. Mert, Mimar Sinan’da okumaya devam ediyor. Hayatından memnun. Japonya’da Müzikoloji’de yüksek lisans yapmak istiyor.

Serdar Değirmencioglu: Bu gidişatın aslında ne kadar rahatsız edici olduğunu göstermek için Yusuf peşini hiç bırakmadı. Boğaziçi Üniversitesi’nde yaptığımız galada ÖSS’ye yeniden girdiğini söylemedi. “Neden söylemedin?” dediğimizde, “Bence, iş benim istediğim şekilde sonuçlandığında söylemem doğru olacak, bunun için söylememem daha doğru olurdu.” dedi. Bu çok hoşuma gitti benim. Daha sonra bu Erciyes Üniversitesi meselesini öğrendik. Şunu anlattı Yunus, onun istediği aslında gitar olmasına rağmen şu an gitar okumuyor. Örneğin yan flüt isteyene “Yan flüt yok.” diyorlar. Ne varsa sen ona gidiyorsun. Yunus’a da şans demişler. Salt bir alt-üst ilişkisi var anladığımız kadarıyla. Yani diyorlar ki: “Burada böyledir!”. Bu yüzden “Bunun içinden nasıl çıkılır, bu mesele nasıl delinir?” diye çalışıyor. Kendince “Başkalarıyla, o okulda müzikle uğraşanlarla birlikte çalışayım, onlarla birlikte çalıştığım zaman belki gelecek yıl başka bir yere geçebilirim.” diyor. Ama biraz da makul birisi. Ben kabul edemiyorum bunu ama elimden şu an desteklemek dışında gelen bir şey yok. Yani adaletsizlikle ilgili mesele devam ediyor.

Seçtiğiniz öğrencilere ve geldikleri liselere bakıldığında çok geniş bir sosyo-ekonomik yelpaze yakaladığınızı görüyorum. Bu yelpaze kendiliğinden mi ortaya çıktı?

Can Candan: 19 Temmuz’da, tam da sonuçlar açıklanmadan önce, benim eski ofisimde yapılan bir çekim vardı: Bir masa etrafında oturmuşuz, arkada da beyaz

bir tahta var. O tahtada kimin hangi okulda okuduğu mevcut. O seçimleri yaparken epey bir şanslıydık. Ama dikkat de ettik aslında. Mesela hiçbirinin tercihlerinin örtüşmemesini istedik. Dolayısıyla o tercihleri yaparken lise türlerinden yola çıktık ama onun ötesinde bilgileri topladıkça da o yelpazeyi gösterecek kişileri bulmaya başladık. Dikkat ederseniz iki tane hukuk okumak isteyen yok, iki tane müzik okumak isteyen yok veya aynı semtte oturan iki kişi de yok. İstanbul'da o çeşitlilik olduğu için bunu yapmak çok da zor olmadı. Biz bu yelpazeyi yakalamak istedik. O çeşitliliği mümkün olduğu kadar dahil etmeye çalıştık. Örneğin Çiğdem'e baktığınız zaman, bir yandan yüksek notlar alabiliyor, bir yandan da Fransız okullarına sağlanan iç sınav ayrıcalığıyla başka bir alternatif daha var onun önünde. Öbür tarafta Derya, zaten meslek lisesine girdiği zaman babası onun adına karar vermiş ve onu tamamen tıkanmış. Derya'nın edebiyat okuması matematiksel olarak mümkün bile değil. Uçlar olsun istedik ama aynı zamanda da arasında uçurum olan uçlar olmasını istedik. Çünkü genelde belgeselde biraz bu "en uçlar", "en sansasyonel" olanlar aranır aslında. Bir belgeselden beklenen aslında bu tür klasik yaklaşımlardır. Ama bizim yapmak istediğimiz, bizden bize yakın olan insanları ötekileştirmeden, izleyenlerin de empati kurmasını sağlamaktı. Bu nedenle de bu "en uçlar"a yer vermedik.

Aslında özellikle Derya ve Çiğdem gibi öğrencilerin daha sonra hayatta nelerle karşılaştıkları, neler yaşayıp kim olduklarını da izlemek etkileyici olabilir.

Can Candan: Sen de bir sosyal bilimci gibi düşünüyorsun. Serdar daha iyi anlatır: sosyal bilimcilerin böyle uzun süreç içinde bir fenomene veya bir insana bakmak, uzun soluklu çalışma yapmak gibi gayeleri vardır. Gayet iyi anlıyorum.

Serdar Değirmencioglu: Genelde Türkiye üzerine konuşulmaya başlandığı zaman hep ülkenin ne kadar sorunlu olduğundan bahsedilir. Türkiye'nin temel sorunlarından bir tanesi çok hızlı değişmesidir. Cumhuriyet dönemi hızlı bir değişim dönemi. O yüzden Can'ın annesin-

den babasından, Can'dan sonra gelecek olan birinin Can'dan farklı epeyce farklı olması çok doğal. Çünkü Türkiye'de bir önceki kuşağın bir sonraki kuşaktan çok farklı olmasını sağlayan hızlandırılmış film gibi bir durum var. Ama hızlandırılmış filmler, sessiz filmlerde olduğu zaman güzel oluyor. Öteki türlü de hayatın tadını kaçıran, insanları çok hırpalayan bir şey. Böyle baktığımızda da, Türkiye'de değişimin nasıl gerçekleştiğini, kırsal alandan kente gelenlerin nasıl değiştiğini ne kadar yakından inceleyebilirsek, bu toplumun geleneklerini de o kadar iyi anlayabiliriz. Tam da bu nedenle sosyal bilimlerde yapılması gereken şey de bu. Bir yandan da bu sosyal bilimlerde yapılabilecek olan en zor şey. Benim alanımda, eğer hakikaten o alanın tarihini deşmek isterseniz, özellikle yapacağınız şey deneyleri izleyen araştırma yapmaktır. Eğer bunu yaparsanız mutlaka adı bilinen bir kişi olursunuz. Bir köyün nasıl değiştiğini, bir aşiretin nasıl değiştiğini anlamak için bunu yapmamız gerekiyor.

Bir şirketi düşünün; delicesine gösterge takip ederler; inanılmaz bir takip söz konusu. O yüzden ekonomide ekonometri diye bir alan var. Ekonometriye de yakından bakarsınız "time" diye bir analiz var ve bu analizde sürekli belirli aralıklarla bilgi edinilir. Çok fazla bilgi olduğu için de özel yöntemler kullanılır. Eğer biz insan hayatına çok önem veriyorsak, bizim de insanı böyle takip etmemiz gerek. Eğer herhangi bir şekilde çocuk baktıysanız, çocuğa baktığımızda en büyük keyif veren şeylerden biri budur; çocuğun gelişimini gözlemlersiniz. Madem bu o kadar önemli, niye yapılmıyor? Yapılması gerek. Eğer yapılması gereken buysa, bizim filmimiz bunun bir buçuk yıllığını yapmış bir film. Ondan sonra aslında talebin gelmesi de çok doğru bir şey.

Onun için bu talebi Yamaç da, İzmir'de bu filmde çok etkilenen bir seyirci de yapar. Eğer bunu Can yapmazsa, başka birisinin mutlaka yapmasını isterim. Çünkü bu altı kişinin ilerde ne olacağı aslında çok önemli. "Boğaziçi Üniversitesi bunu yapıyor mu?" diye araştırırsanız, Boğaziçi Üniversitesi bunu yapmıyor. Türkiye'deki üniversiteler öğrencilere pek değer vermedikleri için, "Öğrencilerin ne

kadarı çalışır, ne kadarı iş bulmuştur, ne kadarı kendi istedikleri alanlarda çalışıyor?” bunu araştırmazlar. Gençlere söylenmesi gereken onların yapacağı aklı başında her işin çok değerli olduğudur. Bunun yanısıra üniversitedeki baskı çok farklı bir şey. Çünkü üniversitedeki baskı tam tersini söyler: “Önce bir diploma alın.” der. Türkiye’de o kadar büyük, o kadar inanılmaz bir açık var ki. Günümüz teknolojisinde video kamera denen şeyin önemli bir yeri var; çünkü “YouTube” diye bir şey çıktı ortaya. Ben başka yerden izleyemediğim şeyleri YouTube’dan izliyorum. Oturuyorsunuz ve pusuya düşürülen askeri konvoyu izliyorsunuz. Bunlar çekilebiliyorsa, hayatın diğer önemli meseleleri de çekilebilmeli. Video kameramız var ve bence bizde de bunun gibi bir şeyin yapılması gerekiyor. Bu, “teşvik” ve “üzerine gitme” meselesi bence.

3 Saat filmi daha geniş kitlelere ulaşacak mı?

Can Candan: Serdar’la birlikte filmi bitirdikten, yani Haziran’ın ortasından bu yana çok bilindik olmayan yöntemlerle filmi seyirciyle buluşturmaya çalışıyoruz. Filmin herhangi bir dağıtımıcısı olmamasına rağmen şimdiye kadar 1500 kişi seyretmiş oldu. Dolayısıyla filmi kendimiz çeşitli ortamlara taşımaya çalışıyoruz. Özellikle liselerde, üniversitelerde, eğitimle ilgilenen kurumlarda gösterimler düzenliyoruz. Örneğin Ege Çağdaş Eğitim Vakfı’na, Eğitim-Sen’e ve İstanbul dışında da üniversite ve liselere filmi göstermeye çalışıyoruz. Ayrıca, ÖSS karşıtı hareket içinde aktif olan bir takım kooperatifler de filmle ilgileniyorlar. Özellikle Mayıs’ta Yaşam Kooperatifi, Özgür Yaşam Kooperatifi ile işbirliği içindeyiz.

Buna ek olarak, 16 Aralık’ta Pera Müzesi’nde, filmi bir hafta boyunca alternatif vizyona sokuyoruz. Film günde ikişer seans şeklinde, biletli olarak, gayet güzel bir sinema salonunda daha genel bir seyirciyle buluşturmaya çalışıyoruz. Televizyonlarla konuşmak istiyoruz; özellikle filmde de yer alan NTV’nin ilgileneneğini ümit ediyoruz. Ama bazı yerel televizyonlar zaten “NTV’nin arkasından filmi lütfen gösterelim.” diyorlar. Dolayısıyla televizyon gösterimlerinin peşine düşeceğiz. Ama böyle filmlerin vizyona girmesi Tür-

kiye koşullarında imkânsız gibi görünüyor. En azından şimdiye kadar yaptığımız görüşmelerde böyle bir hava sezindik.

Onun dışında, önümüzdeki Mayıs ayında filmi DVD olarak ortaya çıkarmayı düşünüyoruz. Daha sonra da belki internette filmi bedava indirerek seyretme imkânı olabilir. Yaptığımız çağrı ise, bu filmde etkilenen herkesin bu filmin daha fazla yerde gösterilebilmesi ve daha fazla seyirciyle buluşabilmesi için bize destek vermesi. İkinci olarak da ÖSS ile ilgili deneyimlerin dillendirilmesini teşvik ediyoruz. Filmin kendi web sitesi var, o web sitesi üzerinden insanların da kendi ÖSS deneyimlerini aktarmalarını istiyoruz. Facebook’u kullanıyoruz; orada bir grup oluşturduk. Oradan filmle ilgili haberleri yaymaya çalışıyoruz. Bunun yanında ben kendi filmlerimle ilgili Facebook’ta gruplar oluşturuyorum. ÖSS ile ilgili olarak da “Memleketimden ÖSS Manzaraları” diye bir grup oluşturduk. Belki oradan da bir şeyleri toplayabiliriz. Dolayısıyla hem filmi dışarı doğru yaymaya çalışıyoruz hem de dışarıdan bu tür hikâyeleri, anlatıları ve deneyimleri toplayıp paylaşılması için bir şeyler yapmaya çalışıyoruz.

Serdar Değirmenciöğlü: Aslında biraz daha somutlaştırarak söylersek; öğrencilerin çok düşünmedikleri mecraları düşünmek önemli. Örneğin sizin kendi okulunuza, mezun olduğunuz liseye “Bu film önemli, bu filmi alın. Bu filmi öğrenciler ve veliler izlesin!” demeniz bizim çok istediğimiz bir şey. Çünkü bu filmi bir mezunun lisesinin görmesi, benim veya Can’ın görmesinden daha etkili. Biz gidip, bir müdürle, bir öğretmenle veya rehberlik servisinden biriyle görüşmeye çalışıyoruz ama okulunuzu sizin tanıdığınız kadar tanıyamıyoruz. Onun için ne konuşulması gerektiğini siz daha iyi bilirsiniz.

Ben geçenlerde Galatasaray Lisesi’ni aradım ve müdürün asistanıyla konuşmak zorunda kaldım. Hiç de hoş bir konuşma değildi. Bu filmi yapmış olduğumuz için cezalandırılmış gibi hissettim kendimi. “Kime sordunuz? Kime istinaden yaptınız?” gibi sorularla karşılaştım. Kendisi küçük müdür, büyük müdürün yanında öyle bir havaya girmiş ki, inanamazsınız. “Bu filmde sizin lisenizden biri var.

Bu filmi sizin izninizle göstermek istiyoruz.” dediğimde, “Siz o zaman bizim ismimizi kullanmak istiyorsunuz.” diyor. Böyle bir durum sözkonusu. Onun için de onunla konuşmamam gerektiği belli ama ben ne yazık ki onu aramış oldum. Siz kendi lisenizde kiminle konuşulacağımı daha iyi bilirsiniz.

ÖSS ile ilgili bilgiler meselesinde de, eğer anlatılması gerektiğini düşündüğünüz bir öykü varsa yazarsanız çok seviniriz. Böyle bilgileri arkadaşlarınızdan da toplayabilirsiniz. Bir öğrencim geçenlerde yazdı ama izin alınması gerektiği için henüz kullanmadık. Her girdiği ÖSS’de altına ettiği için ÖSS’yi beceremeyen bir akrabasından söz etti. Bu anlatılmazsa nereden bileceğiz? Onun için size kendi öykünüz de dâhil olmak üzere birkaç öykü toplayıp bize iletmenizi tavsiye ediyorum. Bize iletme zorunda da değilsiniz, bir grup olarak internete de koyabilirsiniz. Bence böylece bu ülkeye önemli bir müdahalede bulunmuş oluruz. Bu akış bu haliyle giderken bizim sessiz kalmamız bence çok yanlış. Bu film o yüzden beni çok mutlu ediyor. Can ve ben bunu yaptık, bu konuda sesimizi çıkardık diye düşünüyorum. Ama bizim anlattığımız öykü altı kişinin öyküsü. Başka bir sürü öykü var. Bu yalnız bizim toplamamızla da olmuyor. Birlikte toplarsak daha iyi olur.

Bizim bildiğimiz kadarıyla ÖSS öykülerini bir araya getirmiş tek bir örnek yok. Türkiye’deki her üniversitede mutlaka bir eğitim fakültesi var. Bu eğitim fakültelerinde ne yapıyoruz acaba? Ben onlara da soruyorum; ama birlikte düşünelim diye soruyorum. Eğer böyle bakarsanız, yazarsanız, web sitesine koyarız veya bir kitap olarak çıkarabiliriz. Ama mutlaka peşine düşelim. Çünkü siz ve biz bunun mağduruyuz. ÖSS’nin olduğu yerde bizim mutlu olmamız mümkün olamaz. O yüzden Çiğdem’in annesinin söylediklerini ve birkaç kişinin daha filmde söylediklerini kolektif olarak reddetmeliyiz. Biz buna mecbur değiliz.

Can Candan Kimdir?

Belgesel sinemacı ve akademisyen Can Candan ABD'de sinema ve medya eğitimi almış, 1989 yılından beri aktif olarak sürdürdüğü belgesel film ve video çalışmalarının yanı sıra, ABD'de film ve medya sanatları konularında çeşitli üniversitelerde ve medya eğitim merkezlerinde dersler vermiş ve atölyeler düzenlemiştir. 2000-2005 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde öğretim görevlisi, bölüm başkanı ve yüksek lisans program direktörü olarak çalışmış, 2005'ten bu yana Sabancı Üniversitesi'nde belgesel sinema dersleri vermiş ve 2007'de de Boğaziçi Üniversitesi'nin öğretim kadrosuna katılmıştır. Belgesel Araştırmaları Merkezi docİstanbul'un kurucularındandır.

Serdar M. Değirmencioğlu Kimdir?

1988'de ODTÜ Psikoloji bölümünden mezun oldu. Wayne Eyalet Üniversitesi'nden (Detroit, Amerika) Yaşamboyu Gelişim Psikolojisi doktorası aldı. Türkiye'ye döndükten sonra sırasıyla Ankara'da ODTÜ, İstanbul'da Bilgi ve Beykent üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. International Society for the Study of Behavioral Development ve European Community Psychology Association yönetim kurullarında üye olan Değirmencioğlu, ayrıca Avrupa Sosyoloji Birliği Gençlik Araştırmaları Ağı yönetim kurulu üyesi ve sektreterliği görevlerini de yürütmektedir.